

Dolenjski list

Glasilos Osvobodilne fronte okrajev Črnomelj, Kočevje, Novo mesto in Trebnje

Leto II. — Stev. 22

NOVO MESTO, 1. junija 1951

Izhaja tedensko

«...Organizacije OF morajo postati torišče množičnega idejno-političnega dela, ki ga vodi in usmerja Partija. V okviru Osvobodilne fronte je treba še bolj razviti vzdušje svobodne izmenjave mnenj o posameznih tekočih, pa tudi o obih družbeno-političnih in gospodarskih vprašanjih. Le tako bo mogoče po kritični presoji različnih stališč sprejemati in izvajati najboljše predloge in sklepe.»

Iz resolucije III. kongresa OF.

Pridobivanje kremenčevega peska bi bilo treba povečati

Na desnem bregu Krke, ne daleč od bolnice, stoji srednje veliko, mino podobno poslopje, v katerem noč in dan brnijo stroji. To je pred dvema letoma zgrajena pralnica kremenčevega peska, važne surovine za našo industrijo.

Obrat sam je popolnoma mehaniziran. Pesek pripeljejo s kamioni do verižnega transporterja, ki ga dvigne do mešalnega stroja, odkoder ga močan curek vode odnaša preko neštetihi cevi in pretočnih kanalov v zbiralni bazen. Ko je bazen poln, preusmerijo curek v drugi bazen, da lahko prvega izpraznijo.

Zmogljivost obrata je precejšnja, lahko pa bi bila še enkrat tolikšna, če bi imel obrat svoj transformator. Tako se delo večkrat ustavi zaradi pomanjkanja električnega toka, čeprav naša steklarska in železarska industrija težko čakata na čisti kremenčev pesek.

Zaloga kremenčevega peska so na področju novomeškega okraja skoraj neizčrpne. Zdaj ga deloma izkoriščajo v Birčni vasi, Leskovcu in Mokrem polju. Pridobivanje pa je tako primitivno, da so stroški večji kot je vrednost peska. Nujno potrebno bi bilo elektrificirati zlasti odkop v Leskovcu in vsaj deloma mehanizirati tudi druga odkopna ležišča peska. Za večje in cenejše izkoriščanje bi za enkrat zadostovalo nekaj manjših elektromotorjev, s katerimi bi spravili pesek iz odkopa do nakladališča, kar povzroča pri sedanjem načinu izkoriščanja največ dela in seveda tudi stroškov.

Ceprav je izkoriščanje peska, še zelo skromno, pridobivajo vendar že 11 vrst peska. Povpraševanje po pesku je zelo veliko. Težka industrija brez kremenčevega peska ne more obratovati. Če ga doma dovolj ne pripravimo, ga je treba uvažati! Kremenčev pesek je osnovna surovina steklarske industrije, rabijo ga pa tudi naše železarne, industrija mila in druge industrije. Zlasti veliko zanimanje je za vrsto drobnega zrnatega peska iz Mokrega polja, ki zdrži veliko vročino. Sedaj postavljajo v pralnici poseben stroj za sortiranje tega peska.

Stroške pri pridobivanju peska povečuje tudi to, da morajo pesek iz pralnice prevajati na postajo s konjsko vprego, ker je postaja baje za prevoz s kamionom preblizu. Taka je pač neka uredba. Prevoz enega vagona peska iz pralnice do postaje v Kandiji stane s konjsko vprego 1.200 din, če bi pa vozili z lastnim kamionom, bi stal le 280 din. Dvomimo, če bodo še mogli prepoved uporabe kamiona upoštevati pri novem finančnem sistemu.

Če bi hoteli zadostiti vsem naročnikom peska vseh vrst, ki jih lahko pridobivamo, bi bilo potrebno obrat vsaj petkrat povečati. Negospodarsko je kremenčev pesek uvažati iz inozemstva, ko ga imamo doma več kot preveč.

«Kremenčev, okrajno podjetje v Novem mestu, ima vse pogoje za širok razmah. Potrebna mu je le pomoč, da bo te pogoje lahko uresničila. Obširnejše in načrtnije izkoriščanje prirodnih bogastev obeta novomeškemu okraju močan in stalen vir novih dohodkov.»

P.

Odkritje spominske plošče narodnemu heroju v Čatežu

V Čatežu pri Trebnjem je Zveza borcev v preteklem tednu odkrila spominsko ploščo narodnemu heroju Simončiču Vinku Gasperju na njegovoj rojstni hiši. Odkritju sta prisostvovala zvezni poslanec tov. Jože Borštnar in znani koroški Slovenec tov. Prušnik Gasper, zastopnik OILO Trebnje, JA, veliko število izletnikov in domačinov. Za častne goste in svoje heroja je bila postavljena tribuna, prisotni pa so bili tudi svoji 52 drugih padlih borcev, talcev in žrtev, ki so jim bile ta dan razdeljene spomenice.

Slavnost je začela trebanjska godba z državno himno, svečan nagovor pa je imel tov. Borštnar, ki je tudi odkril ploščo. Za njim je govoril tov. Prušnik, herojev soborec s Koroškega, ki je zlasti orisal borbo koroških Slovencev za svobodo, neodvisnost in enakopravnost. Govornika sta poudarjala, da je bil heroj Simončič neustrašen borec, strah sovražnih postojank nadvse požrtvovalen tovariš in skrben komendant.

Po odkritju je domači pevski zbor zapel dve žalostinki, na kar so prisotni v povorki odšli v zadržni dom, kjer se je slavnost nadaljevala s kulturnimi prireditvami in ljudskim rajanjem.

M. M.

NAŠI OTROCI — NAŠA BODOČNOST

Od 1. do 10. julija bo razstava lokalnega gospodarstva

V borbi za vzgojo socialističnega človeka, ki ljubi svojo državo in spoštuje druge narode, človeka z bogatim notranjim življenjem, ki odločno in pogumno misli in dela, ki ima široke nazore, ki je telesno in moralno zdrav, krepak in cel, kakršen mora biti državljani nove socialistične Jugoslavije — v tej borbi pripada Antifašistični fronti žena poleg Partije, države in drugih množičnih organizacij važna vloga.

Vida Tomšič

Novomeščanom v pomislek

»Se deset let ne bo cesta tlakovana, če bo šlo tako počasi naprej!«

Tako kaj rad pogodrnja ta ali drugi Novomeščan, ko z rokami v žepu gleda delavca na cesti. Poglejmo, koliko smo dosedaj naredili, kdo in kolikokrat je delal na cesti, in ugotovimo, ali morda kritika ne zadene tudi nas. Navajamo pregled opravljenega dela sindikalnih podružnic:

Okrajni ljudski odbor: na delu 5-krat, delalo skupno 213 ljudi 614 ur; sodišče 3-krat, 26 ljudi 71 ur; Servis 3-krat, 18 ljudi 57 ur; OZKZ 4-krat, 37 ljudi 133 ur; okrajni magazin 4-krat, 82 ljudi 276 ur; Voj. trg. pod. 5-krat, 51 ljudi 165 ur; Mestni ljudski odbor 6-krat, 45 ljudi 148 ur; MLO trgovina enkrat, 8 ljudi 24 ur; industrija čevljev 3-krat, 67 ljudi 226 ur; čevljarstvo 3-krat, 58 ljudi 317 ur; šivilje 6-krat, 51 ljudi 148 ur; kovinarska delavnica 5-krat, 44 ljudi 128 ur; kamnoseki 3-krat, 6 ljudi 30 ur; krojači 7-krat, 52 ljudi 141 ur; tkalnica 2-krat, 33 ljudi 183 ur; pekarija 3-krat, 5 ljudi 14 ur; prevoznništvo 3-krat, 5 ljudi 17 ur; vrtnarija 2-krat, 4 ljudje 12 ur; bife 2-krat, 3 ljudje 9 ur; kavarna 3-krat, 5 ljudi 17 ur; menza DUR 5-krat, 9 ljudi 25 ur; hotel Kandija 2-krat, 4 ljudje 12 ur; Metropol 3-krat, 7 ljudi 19 ur; industrija perila 6-krat, 78 ljudi 156 ur; mizarstvo MLO 3-krat, 28 ljudi 63 ur; elektropodjetje 4-krat, 18 ljudi 44 ur.

Vodovod 2-krat, 17 ljudi 51 ur; Odkupno podjetje 5-krat, 98 ljudi 311 ur; privaini obrtniki 3-krat, 52 ljudi 160 ur; Gozdno avto-podjetje 2-krat, 13 ljudi 46 ur; invalidi 3-krat, 82 ljudi 220 ur; Kremen 3-krat, 15 ljudi 54 ur; klavnica 4-krat, 14 ljudi 54 ur; lesno industrijsko podjetje 3-krat, 31 ljudi 62 ur; bolnica 1-krat, 20 ljudi 40 ur; DES 3-krat, 28 ljudi 88 ur; okrajni komite OOOF 3-krat, 23 ljudi 69 ur; tovarna igrač 3-krat, 124 ljudi 336 ur; gasilci 1-krat, 22 ljudi 45 ur; notranja uprava 2-krat, 25 ljudi 87 ur; gozdna uprava 3-krat, 24 ljudi 78 ur (enkrat so prišli in se vrnili, ne da bi ostali).

»Pionir« 6-krat, 140 ljudi 338 ur; Kermika 4-krat, 70 ljudi 152 ur; Jugopetrol 5-krat, 11 ljudi 40 ur; drž. posestvo Grm 2-krat, 5 ljudi 19 ur; Narod. banka 4-krat, 30 ljudi 64 ur; Putnik 2-krat, 2 udelež. 7 ur; Tobak 3-krat, 6 ljudi 18 ur; kmetijska šola 1-krat, 45 ljudi 180 ur; železnica 4-krat, 142 ljudi 334 ur; tekstilna tovarna 4-krat, 105 ljudi 252 ur; okrajno avto-podjetje 5-krat, 73 ljudi 267 ur; DOZ 4-krat, 34 ljudi 84 ur;

Cegrad 2-krat, 14 ljudi 42 ur; Kotéks 2-krat, 4 ljudje 10 ur; Gosad 2 osebi 4 ure; DLS 6 ljudi 18 ur; JA 20 ljudi 60 ur; predvojaška vzgoja 35 obv. 35 ur; Komunalna banka 8 ljudi 20 ur; ODPAD 4 ljudje 7 ur.

Terenske Frontne organizacije: I. teren: dosedaj udeleženo na delu 89 ljudi, napravljeno 177 ur; II. teren: 98 ljudi — 210 ur; III. teren: 66 ljudi — 168 ur; IV. teren: dva udeležena — 6 ur; V. teren: 13 ljudi — 41 ur; Zobja vas 19 ljudi — 57 ur; Ragovo 6 ljudi — 19 ur. — Skupno je bilo torej narjenih na cesti od februarja do 21. maja 7542 prostovoljnih ur, od katerih so prispevali člani sindikalnih podružnic 6751 ur, člani OF posameznih terenov pa 791 ur.

V Dol. Toplicah so že izvolili svete državljanov

V preteklem tednu so v Toplicah na zborih volivcev volili člane v svete državljanov. Hkrati se je KLO pogovoril z gospodarji o oddaji prašičev za prvo polovico leta. Ker je bila oddaja znižana za polovico, mnogi gospodarji pa so svojo obvezo že izpolnili, ostane za oddajo samo še sedem mršavcev. V nekaterih vaseh je bila udeležba prav dobra, v samih Toplicah pa se gospodarji niso udeležili; v zadostnem številu zbora volivcev. Premalo sodelujejo pri reševanju krajevnih gospodarskih vprašanj, pri nasvetih in delu. Prav na sestanku v Toplicah pa so se obravnavale za napredek zdraviliškega kraja neodložljive zadeve. Izvoljen je bil n. pr. odsek, ki bo skrbel, da bo vodovod, ki pogosto ne dela, vedno v

Največ ur je bilo opravljenih v marcu (2606), najmanj v maju (do 21. maja komaj 896, ki pa so jih v celoti opravili člani sindikatov, dočim ni bilo članov OF s terenov v maju še nobenkrat na delo).

Da bi delo potekalo po načrtu, bi bilo potrebno vsako popoldne na cesti poteg stalne delovne skupine vsaj 40 prostovoljcev, lahko pa bi jih prišlo seveda tudi več.

Računi so dovolj jasni. Brezpomembno je vsako godrnjanje in spraševanje, kdaj bo cesta tlakovana. Vprašajmo raje sami sebe. Kadar pa smo na vrsti, ne stojmo z rokami do kolen v žepih ob strani, temveč po primerno za delo na cesti, ki jo tlakujemo zase.

dobrem stanju. Urejeno bo tudi pokopališče, ki že več let ne dela Toplicam časti. Poseben odbor bo poskrbel za načrt, po katerem bo urejeno pokopališče.

Sveti državljanov, ki bodo v pomoč krajevemu ljudskemu odboru, bodo imeli odgovorno in pomembno delo. Tako bo n. pr. svet za prosveto in kulturo podpiral delo prosvetnih delavcev pri nadaljnjem razvijanju prosvetnega dela, načeti pa bo moral tudi vprašanje nove šole, ker sedanja stavba več ne ustreza ne v prostorih, ne v pogledu higiene, primerne lege itd. Svet bo skrbel tudi za potrebe nižje gimnazije, ki nalaga krajevemu ljudskemu odboru odgovorne naloge.

D. G.

Plenum okrajnega odbora AFŽ v Novem mestu

V nedeljo, 20. maja se je sestel v Novem mestu okrajni plenum protifašistične fronte žena, katerega se je udeležilo lepo število delegat. Od glavnega odbora AFŽ se je plenuma udeležila tovarišica Silva Kmetova, od okrajnega komiteja sekretar Martin Zigelj in org. sekretar Jože Plavec, od okrajnega odbora OF sekretar Tone Počrvina.

Plenum je v glavnem razpravljaj o pripravah za izvedbo Teden matere in otroka. Tov. Kastelic Jelka je podala na plenumu referat o vzgoji otroka, tov. Bučar Milena o negi in higieni otroka, tov. Martina Petrič pa o zaščiti otroka v naši državi.

Delegatke iz posameznih krajev so poročale o živahnih pripravah za Teden matere in otroka. Vsepopovod pripravljajo otrokom čim več veselja, otroške sejme, kulturne prireditve in izlete. Za zdravstvene skupne iz Novega mesta bodo pripravile vse potrebno, da bo uspeh pregleda čim boljši. Obiskale bodo bolne matere in otroke in jim pripravile razvedrilo. Pri reševanju raznih socialnih problemov na vsaj bodo tesno sodelovale s Svetom za socialna skrbstvo pri okrajnem ljudskem odboru. Ker so spoznate, da živijo žene z juga države vsled nepoučenosti v veliko bolj nehygienskih in nekulturnih razmerah, so sklenile, da bodo povabile v goste nekaj deklet z juga. Seznanite jih bodo z osnovnimi gospodinjstskimi deli, s higieno in podobnim.

Kako pripravljamo žvepleno-apneno brozgo

Za kuhanje žvepleno-apnene brozge potrebujemo žvepleni prah, žvepleni cvet in negašeno apno. Negašeno apno zamenja tudi gašeno, če je čisto, mastno in ne prestaro. Kuhamo v železni ali emajlirani posodi. Bakrene in aluminijaste posode niso uporabne, ker jih brozga razjeda. Najboljši so železni kotli. Ker ne bi bilo praktično, da si brozgo pripravljamo vsak posameznik, je veliko boljše, da se brozga skuha za več sadjarjev skupaj. Za pripravo 100 litrov žvepleno-apnene brozge potrebujemo 24 kg žvepla, 12 kg negašene apna in 100 litrov vode. Če uporabljamo že gašeno apno, ga moramo vzeti okrog 30 kg.

Kuhamo na sledeči način: V kotel vlijemo približno eno četrtino t. j. 25 litrov vode. Nato zakurimo in dodamo celotno količino pripravljene apna. Ko se apno pogasi, dodajamo polagoma žveplo in stalno mešamo. Pri kuhanju morata biti torej dve osebi. Pri mešanju moramo paziti, da se vse žveplene grudice zdrobijo, tako da dobimo enolično kašo. Nato dodamo ostalo količino vode do 100 litrov ter si na kotlu zaznamujemo do kje sega količina. Kuhamo naprej in maso stalno mešamo, da se apno in žveplo ne bi na dnu kotla sprijela. Kuhamo še eno uro potem, ko je masa začela vreti. Ker pri kuhanju voda

izhlapeva, jo moramo od časa do časa dodajati v majhnih količinah. Dodajamo jo v majhnih količinah zato, da se vrenje ne bi ustavilo. Tekočina postane proti koncu kuhanja rumenkastordeča in čista. Ko je brozga kuhana, jo ohladimo in pustimo, da se gosto secede na dno kotla. Ko je ohlajena, čisto brozgo previdno odlijemo. Tako smo dobili koncentrirano brozgo, ki jo za škropljenje kot tako ne smemo uporabiti, temveč jo razredčimo.

Pri zimskem škropljenju proti ameriške-mu kaparju uporabljamo 25% koncentracijo, pri letnem pa 1-2%.

Učinek tako pripravljene brozge povečamo, ako ji dodamo na 100 litrov 1 kg presejane pšenične moke. Moko najprej zmešamo v manjši količini hladne vode in tako kašo vlijemo v 5 litrov vode ter kuhamo 20 minut s stalnim mešanjem.

Ko se ohladi, jo dodamo manjši količini pripravljene brozge in razredčimo, tako razredčeno pa za škropljenje pripravljene količini.

Tako pripravljena brozga se lahko hrani dalje časa v zaprti posodi. Ko posodo odpremo, pa moramo brozgo v najkrajšem času porabiti.

PRI ZADRUŽNIKIH V PODHOSTI:

„Še sam se čudim, da gre vse tako naglo od rok“

Ze iznad Meniške vasi pri Toplicah lahko zapazijo pod vasjo Podhosta obrise velike stavbe iz rdece opeke.

»Zadružniki iz Podhoste zidajo h'ev,« ti pove vsak otrok v okolici.

Ko pridem v Podhosto, iz radovednosti zavijem s ceste proti gradbišču, kjer gradijo zadružniki velik zadružni hlev za 54 glav goveje živine. Opečni zid je že sezidan do venca, na katerega bo prišlo ostrešje. Zidarji imajo opravka z betoniranjem vratnih okvirov, zadružniki pa pripravljajo betonsko mešanico.

»Glej ga, še eden nam gre pomagat,« pravi v šali, ko me zagledajo.

»Kar pripravljaj mu lopato, pa tisto veliko, ker zgleda močan!« pripomni prav tako v šali znanec France Bedrač. Ne kaže drugače, sleci sukajo, zavijaj rokave in pomagaj pri mešanju betona.

»Mi vsi delamo,« pravi predsednik zadruge Lojze Bedrač, ko se ves prašen od cementa prikaže nekje izza novega zidu. To je res. Mlada knjigovodkinja, rdečelastna svetlolaska pomaga pri mešanju in prenašanju betona kot moški. Njen »para« pri prenašanju betona je poverjenik za kmetijstvo okrajnega ljudskega odbora Novo mesto Jože Pelko, ki je prav tako kakor jaz prišel pogledat novo stavbo, pa so mu tudi ponudili lopato. Nik ni bil hud kot jaz ne, saj je med takimi prijaznimi ljudmi veselje prijeti za delo. Le škoda, da je bila prehitro noč.

Tako zidajo člani ene najboljših kmečkih delovnih zadrug novomeške okraja nov moderen hlev. Prvega maja so sklenili, da morá biti hlev sezidan do venca v desetih tednih, pa je bil gotov še pred koncem maja. Les je pripravljen, manjka jim le še strešna opeka. Pravijo, da bodo novo krmo spravljali že nad hlev.

»Sam se čudim, kako hitro gre delo od rok,« pravi predsednik Lojze, »čeprav nam je

dež precej nagajal, smo poleg gradnje prvočasno opravili vsa spomladanska dela.«

Pri delu jim precej pomagajo vaščani Meniške vasi, celo veliko več kot sosedje nezadružniki iz domače vasi. Zidarji Dalmatinci, ki so zaposleni pri zidanju hleva, pravi, da še nikjer niso bili tako zadovoljni kot so tu. Počutiljo se »ot zadružniki in redno prisostvujejo zadružnim sestankom. Z njimi se veselijo uspehov zadruge in z veseljem delajo.

Tako je pri zadružnikih v Podhosti. Krepko so zaorali v črno prhljico pod Rogom. Novi, moderni zadružni hlev bo viden daleč okoli po Topliški dolini kot kažipot ostalim vasem v napredno socialistično kmetijstvo.

Kako je s cesto v Črnomlju

Po daljšem presledku so 10. aprila obnovili dela na tlakovanju ceste v Črnomlju. Pri prevozu peska, zemlje in izkopavanju cevi je bilo od aprila do 20. maja opravljenih na cesti 2700 prostovoljnih delovnih ur, pri čemer so se najbolj postavili člani sindikalne podružnice »Zore« (220 ur) in okrajnega gradbenega podjetja Črncmelj (200 ur). Pri prostovoljnem delu so pomagali tudi uslužbenci finančnega poverjenišva in posamezniki iz mestnih podjetij. Pri voznih peska s postaje na cesto sodelujejo s prostovoljnimi vozniki črnomeljski vozniki, med katerimi je doslej najboljši Stanjo Sprajcar, ki je sam zvozil že vagon peska.

Slabše pa je s prostovoljnimi delom volivcev Črnomlja, ki so lani sicer veliko obljubili za novo cesto, vendar pa jih pri tlakovanju ni blizu. Malenkostno število ur njihovega prostovoljnega dela je letos slabo pričevalo zavesti. Mar so na lastne obljube pozabili? Če bo delo napredovalo s sedanjo anaglico, čestitice v Črnomlju ne bo tlakovano pred jesenjo, čeprav imajo v naertu, da bo cesta že julija popolnoma gotova.

Neusmiljen boj lubadarju — uničevalcu naših gozdov

Dokaj milo podnebje dolenskega območja prija škodljivcu lubadarju, da se je ponekod že kar nevarno razširil in na raznih krajih povzročil veliko škodo. Lanska huda suša je bila za razplod lubadarja zelo ugodna. Mokra letošnja zima je povzročila v smrekovih gozdovih precej polomov dreves. Polomljena drevesa so pravi raj za tega škodljivca. Vestni gospodarji so polome in vrhače že davno odstranili in porabili bodisi za sebe ali pa oddali lesnemu odseku, toda žal, vestnih gospodarjev imamo bore malo. Nekateri so les samo zvozili na kupe in ga tam pustili neobeljenega. S tem so malo koristili, ker lubadar najde tak les kjerkoli, tudi doma na tla. Skrajni čas je, da kmetje vse polomljene smreke ali druge iglavce in vrhače takoj spravijo iz gozda in jih obeležijo, lubje in vejevje pa sežgejo.

Se bolj vestno je treba ravnati tam, kjer je bilo drevje napadeno že v jeseni, kajti iz njega bo v aprilu ali začetkom maja izlelelet hrošč. Ta bo seveda takoj napadal bližnja in daljna drevesa ter spet povzročil ve-

liko škodo. Dolžnost vsakega gospodarja je, da vestno pregleda svoj gozd in takoj ukrene vse potrebno za zatiranje tega škodljivca. Škodljivec lubadar se neverjetno hitro množi. Njegova razvojna pot od jajčeca do popolnega hrošča je 70 dni. Če nismo pravočasno odstranili napadenih dreves, imamo že v juniju ali juliju drugi zarod. Vsaka samica zleže okrog 80 jajčec.

Naši gozdovi so žal močno razredčeni; zato moramo zatiranju lubadarja posvečati toliko več pažnje. Vse, kar bi mu koristilo, moramo takoj odstraniti iz gozda. Ni dovolj, da se za to brigajo samo logarji. Vsak gozdni posestnik je v prvi vrsti dolžan izvrševati predpise o zatiranju škodljivca. Če bi naš kmet vsaj del pažnje, ki jo posveča vinogradu, posvetil gozdu, bi danes naši gozdovi drugače izgledali. In vendar si brez gozda ne moremo misliti našega gospodarstva. Tudi za razvoj poljedelstva je gozd neobhodno potreben. Tega bi se morali vsi dobro zavediti, pa bi bili naši gozdovi lepši in bolj gojeni. —ef.

V dveh letih je industrija perila v Novem mestu dobila že pet priznanj

Med delovnimi kolektivi, ki so si v šestmesečnem tekmovanju na čast desete obletnice OF priborili v trajno last prehodno diplomu okrajnega odbora OF, je na prvem mestu industrija perila Novo mesto. To je že peto vidno priznanje, ki ga je podjetje dobilo v dveh letih; dvakrat je dobilo že republiški diplomi. Ker je delovni kolektiv znan celo izven meja naše republike predvsem po svojih prvovrstnih izdelkih, a tudi po pravočasnem izpolnjevanju mesečnih in letnih nalog, me je novinarska radovednost pripeljala med nje. Povprašal sem po vzrokih in pogojih, zaradi katerih je delo podjetja tako uspešno.

»Predpogoj za dobro kakovost izdelkov je dnevna skrb vseh delavk, vodstva in upravnega odbora ter stalna kontrola izdelkov. Seveda je vse odvisno od delovne zavesti posameznega člana in pa od strojev,« mi je pojasnil direktor Ferdo Gernedi.

Podjetje ima že svojo tradicijo, saj obstoja že blizu 30 let. Imajo lastne kroje, ki so jih napravili na podlagi dolgoletnih izkušenj in stalnega izpopolnjevanja. Za oddano blago nimajo nikdar nobenih reklamacij, kar je najboljše pričevalo za kakovost izdelkov. Vedno se trudijo, da izvršujejo naročila po želji kupca. Dogodi se tudi pri njih, da niso vsi izdelki dovolj kvalitetni, toda teh ne dajo v promet, temveč jih predelajo oz. popravijo. V podjetju delajo na tekoči trak. Delovni proces traja na primer za moško srajco povprečno 46 minut in 26 sekund. V tem času srajco izdelajo in vskladijo.

Če pogledaš strojni park in prostore, kjer delajo šivilje podjetja, potem šele lahko oceniš zavest delavstva in vodstva, ki v skoraj nemogočih pogojih dosega tolike uspehe. Stroji so povečini stari že 30 let in popolnoma izrabljeni. Čudiš se požrtvovalnosti in prizadevnosti delavstva, da na takih starih popotuljah sploh lahko dela. Ze dolgo časa imajo obljubljene nove stroje, toda samo na obljubah se ne da nič šivati. Prostori, kjer delajo, so gotovo med najbolj nehigijeničnimi v mestu ali v okraju. Svetlobe nobene razen električne, sonce nikdar ne posveti v delavnice, zračenje je otežkočeno. Podjetju bo treba nujno preskrbeti poleg novih strojev boljše prostore.

Na sejah upravnega odbora podrobno pretrajajo probleme podjetja, zlasti pa vse, kar vpliva na kakovost izdelkov in zboljšanje

dela. Sodelovanje direktorja in upravnega odbora je dobro. Ko sem bil še v pisarni, je prinesla predsednica upravnega odbora Jevčnikova direktorju pokazat nove vzorce, na katerih je opazila malenkostno razliko v barvi. Samo strokovno oko lahko opazi to razliko. Vendar, kot je dejal direktor, bi to lahko vplivalo na kakovost izdelkov. Po kratkem posvetu so sklenili, kako in kaj bodo ukrepali, da do tega ne bo prišlo.

Novo sproščene trgovine se v podjetju samo veselijo, ker vedo, da bodo prav tako kot doslej za svoje prvovrstne izdelke vedno našli dovolj kupcev. V podjetju pa bi bilo potrebno uvesti akordni sistem dela namesto dosedanjih norm. S tem bi se bolj prišla do izraza strokovna usposobljenost delavke in specializiranost na posamezne predmete, kar bi kakovost le še dvignilo.

Vprašanje kakovosti izdelkov pa je v novomeški industriji perila že vseskozi najvažnejše vprašanje. P. R.

Dobrnška dolina je dobila novo motorno gasilsko brizgalno

Pred 25 leti so v Dobrnški dolini začeli z agitacijo za ustanovitev prostovoljne gasilske čete. S pomočjo prostovoljnih prispevkov, ki so jih dobili od ljudi v tej dolini, so si kmalu kupili gasilsko brizgalno; ta jim je dobro služila vse do druge svetovne vojne. Posebno so se gasilci izkazali pri gašenju požarov v letih 1930-1940, ko je bilo v Dobrnški dolini veliko požarov.

Ko so fašistične tolpe leta 1941 vdrle v našo domovino in uničevale gospodarske objekte, so uničile tudi gasilsko brizgalno dobriške gasilske čete. Tako je četa ostala brez vsakih sredstev, s katerimi bi se lahko borila proti požarom. Stalna želja dobriških gasilcev in ljudstva te doline je bila, nabaviti si ponovno gasilsko brizgalno. To željo jim je uresničila ljudska oblast, ko jim je preteklo nedeljo brezplačno podelila novo motorno brizgalno.

Ze takoj prvo nedeljo so novo brizgalno preizkusili na sektorski gasilski vaji, kjer so bili tudi gasilci iz Trebnjega, Vel. Loke, Gor. Vrha in Korit. Pri vajah so se dobriški gasilci zelo dobro izkazali, saj je bil njihov vod med najboljšimi, čeravno že dalj časa niso imeli vaj. G. L.

Priznavanje semenskih žit in krompirja

Dober pridelek žit ali krompirja je odvisen v prvi vrsti od dobrega semena. Ne pomaga mnogo dobra obdelava in gnojenje njivskih sadežev, če za setev ne uporabljamo najboljšega semena. Za čim večje pridelke se morajo zanimati vsi kmetovalci, ker bo na ta način imel vsakdo večje količine za prodajo in si bo s tem zagotovil večje dohodke. V zadnjih letih je zanimanje za zamenjavo semen — bodisi za žita ali krompir — močno padlo. Vzrokov je za to več, glavni vzrok pa je bil ta, da so marsikje prejeli tudi slabo seme, ki je razočaralo kmetovalce.

Tudi letos bodo v času zorenja žit in v času cvetenja krompirja posebne komisije strokovnjakov priznavale žita in krompir. Odbira posevkov bo letos stroga in bodo priznani za seme samo taki posevki, ki imajo vse najboljše dedne lastnosti. Vse v jeseni odkupljene količine semen žit in krompirja bodo na razpolago vsem, ki bodo želeli prvovrstna priznana semena. Komisije bodo priznavale samo omejeno število sort, ki so se dosedaj izkazale kot najboljše. Od krompirja bodo priznavale predvsem sorte Bintje, Oneida, Jubel, Kardinal, Rožnik, Voltman, Akersegen, Böhmov rani in pozni in Voran. Komisije bodo lahko vključile v priznavanje tudi ostale sorte, ki so preizkušene.

Socialistična gospodarstva in kmetovalce seveda zanima, kakšne ugodnosti imajo, če bodo pridelali priznano seme žit in krompirja. V prejšnjih letih je bila večina nezadovoljna, ker so bili dodatki, t. j. premije za semensko žito ali krompir, nizki.

Letos bo »Semenarna« za Slovenijo kot prevzemnik vseh priznanih semen izplače-

vala prav ugodne premije. Posevki se bodo z ozirom na kakovost kot n. pr. sortno čistost, odpornost proti boleznim, velik pridelek itd. ocenjevali v tri razrede t. j. v I., II. in III. razred. Pri semenskih žitih bo znašala premija z ozirom na ocenjeni razred 4.—, 3.— in 2.— din za kg. Kdor ima obvezno oddajo žit, se mu bo oddaja priznanih semen štela v obvezno oddajo, dobil pa bo za vsak oddani kg premijo v znesku 4.—, 3.— in 2.— dinarja. Če pa bo oddal v semenski fond proste viške, bo dobil nazaj isto količino trgovskega žita in izplačano ustrežajočo premijo. Pri krompirju, ki ne spada v obvezno oddajo, dobe proizvajalci premijo, ki bo znašala do 6.— din za kg, prevzeti krompir pa bo plačan po takratnih prostih tržnih cenah z dodatkom premije. Določene premije so primerne in bodo nov način plačevanja semenskih žit ali krompirja pozdravili vsi proizvajalci.

S pridelkom kakovostnega semena bomo lahko najhitreje uspeli zvišati hektarske pridelke in s tem celotno proizvodnjo. Da je odvisen dober pridelek v glavnem od semena, bo priznal vsakdo.

Kmetovalci, ki imajo čiste in dobre posevke žit in krompirja, naj se prijavijo pri domači kmetijski zadrugi ali pri okrajnem poverjeništvu za kmetijstvo, kjer bodo javili naslov, vrste posevka, sorte in površine, ki bi prišle v poštev za priznavanje. Socialistična gospodarstva prijavijo posevke za priznavanje poverjeništvu za kmetijstvo ali Zadružnemu skladu.

Pri priznavanju semen imajo važno vlogo tudi semenski odseki pri kmetijskih zadrugah. Kmetijske zadruge naj na svojem področju pridobe potrebno število dobrih pridelovalcev, ki bodo skrbeli za pridelovanje

prvovrstnih semen. V tem letu lahko pridobe stalne pridelovalce, ki bodo prejeli od »Semenarne« priznana semena za razmnoževanje. Vsi oni, ki žele, da bi jim priznavalne komisije priznale posevke, naj se prijavijo pri kmetijskih zadrugah ali pa pri poverjeništvu za kmetijstvo do 2. junija. O. V.

Od zadružnega sveta in sklada zadružniki mnogo pričakujejo

V nedeljo 20. maja se je v Novem mestu sestel na drugo zasedanje okrajni zadružni svet. Upravni odbor zadružnega sveta in direktor zadružnega sklada sta podala delegatom zadrug in ekonomij poročilo o dosedanjem delu, delegati KDZ in ekonomij pa so poročali o uspehih in težavah.

Navzlic organizacijskim hibam sklad — saj je v njem delal dolgo časa le tov. Brulc — je ta dosedaj pokazal nekaj uspehov. Ze v prvih mesecih je imel preko pol milijona dinarjev dohodkov in nekaj manj izdatkov. Trgovina zadružnega sklada v Novem mestu je imela dosedaj 620.000 din prometa. Traktorji zadružnega sklada so preorali 60% predvidenih površin. Nekoliko je strojno oranje zaviral dež, pa tudi traktorist, ki je bil zaposlen v Beli cerkvi in St. Petru, je precej nagajal. Delegati so soglasno sklenili, da je treba nedisciplinirane traktoriste takoj opustiti.

Pri semenu je zlasti primanjkovalo zgodnjega krompirja, jedline pese in čebulčka. Precej hlevskega gnoja je dala zadružnikom na razpolago komanda JA. Setev je bila v glavnem opravljena še dokaj pravočasno. Neredna so še poročila iz KDZ Orehovica in Poljane. Zadružniki so bili mnenja, da je to krivda površnosti knjigovodkinj. Pravijo, da bi knjigovodkinja morala od časa do časa stopiti na polje ali v vinograd, pa tudi v

hlev, ker bi imela tako več vploga v delo in bi laže sestavljala točna poročila. Tako knjigovodkinjo ima zadruga v Podhosti in so z njo prav zadovoljni.

Zadružne delegate je najbolj zanimalo, kako bodo odslej gradili hleve in ostalo, ko bo vse gradivo v prosti prodaji po višjih cenah. Prav v tem času dobiva sklad velik pomen. V okviru sklada je treba organizirati delavnice in ustanovljati proizvodna podjetja za gradbeni material. Sklad je za to že začel skrbeti. Mizarska delavnica je že začela obratovati. Trda je borba za mehanično delavnico v Novem mestu, za mizarsko delavnico v St. Jerneju pa so že pripravljene prostore morali odstopiti. Nove prostore morajo šele prezidati, s čimer se bo proizvodnja zavlekla za najmanj 3 mesece. Ko bo dograjena mizarska delavnica, ji bodo priključili še kolarsko in sodarsko, v bližnji bodočnosti pa še kovaško delavnico. Nujno potrebna bi bila opekarna. Vse zadružne delavnice bodo nudile zadrugam in zadružnikom proizvode po lastnih proizvodnih cenah, s čimer bo za drugim kapitalna gradnja znatno olajšana. Jasno pa je, da bo država tudi naprej nudila zadružnikom vso pomoč.

Razgovor zadružnikov se je razvijal še o razni zamenjavi blaga, o sajanju bolj donosnih kultur in še marsičem, kar zanima zadružnike. Trgovino je treba ločiti od sklada in jo postaviti na lastne noge. Ta bo morata skrbeti tudi za izvozno blago, da bodo zadruge prišle do potrebnih deviz za nakup strojev. — Delegat ekonomije iz Kala je poročal, da jim divje svinje že sedaj delajo občutno škodo na njivah, posebno na krompirjevih nasadih. Kaj dela Jovska družina?

Posvetovanje je pokazalo, da je vloga zadružnega sveta in sklada vedno pomembnejša. Njuna utrditev pomeni zato hkrati tudi utrjevanje naših delovnih zadrug.

NOVO MESTO PRED DESETLETJI

(Nadaljevanje.)

Pomembna slovesnost je bila v dnevih od 8. do 10. junija 1899, ko je bila razvita zastava »Dolenjskega Sokola«. Gostje so bili: Pokupski Sokol iz Karlova, Ljubljanski Sokol, kolezarji iz Ljubljane in celjski gostje, 8. junija je bila baklada in serenada kumlet dr. Slancevi; v sprevedu so bili Sokoli, godba Dolenjskega pevskega društva, rokodelskih pomočnikov z lampioni; koncert je bil tudi na Brunerjevem vrtu.

10. junija se je streljalo s topiči, bila je budnica, slavoloka sta stala pri Skaberne-tovi hiši in v Kandiji, kjer so bili spre-jem. Goste sta pozdravila župan dr. Poznik in starosta dr. Rosina, zahvalila pa sta se dr. Vamberger iz Karlova in Iv. Hribar iz Ljubljane ter J. Dražil za »Slavca«, Sie-dil je slavnostni spreved po mestu z godbo. Sodelovalo je gasilstvo iz Črnomlja, Tre-tnjega, Zužemberka, Mirne peči z zastavami, hovomeško rokodelsko društvo z zastavo, ljubljanski kolezarji, Sokoli iz Karlova in Ljubljane in naposled Dolenjski Sokol ter ogromno ljudstva. Med potjo so mladinke obšipale Sokole s šopki in cvetjem. Glavna slavnost je bila na Glavnem trgu pred Ro-tovžem. Slavnostni govor je imel dr. Slanc, zatem je govorila namestnica kumice ter pripela na zastavo krasen, dragocen trak. Sledila je zabijanje žeblicev po kumici, okr. glavarju Eklju, dr. Pozniku, g. Rohrmanovi, starosti karlovskega in ljubljanskega So-kola, podpr. »Slavca«, preds. kolezarjev, preds. Čitalnice in Dolenjskega pevskega društva, načelnikih gasilnih društev in končno starosti Dolenjskega Sokola dr. Ro-sini. Novomeške žene so pritrile na za-stavo krasen trak z napisom »Novomeške Slovenke Dolenjskemu Sokolu«. Zbor je mo-gočno zapel Foersterjevo »Sokolisko«. Ljud-stvo pa je navdušeno pozdravljalo zastavo.

Spreved se je nato pomikal dalje v Kandijo, od tam pred Narodni dom, kjer je bil razhod. Ob enih popoldne je bil slav-nostni banket v Narodnem domu; udeležilo se ga je nad 150 oseb. Prišlo je 40 brzo-žavk. Ob pol petih je bil spreved v Zun-kovo hosto k javni ljudski veselici, ob de-velih zvečer pa je bila veselica v Narodnem domu s petjem in plesom. Vsi prostori so bili prenapolnjeni.

Prihodnji dan so se gostje zbrali na Tučkovem vrtu in ob pol enajstih odšli na Grm k obisku kmetijske šole. Vodja R. Do-lenc je sprejel in pozdravil goste, razkazal šolo in postregel z izvrstnim domačim vino-m in prigrizkom. Ob dveh popoldne so se razveje poslovili od Novega mesta in se od-peljali na 50 vozeh v Toplice, kjer jih je pozdravil župan Kulovec. Na prostoru pred Toplicami in v parku je bila narodna vese-lica, streljali so s topiči.

Potem so se karlovske in ljubljanski So-koli poslovili. Minila je veličastna in krasna narodna slavnost kot sen, ki nam ostane vedno v prijetnem spominu. S takimi nastopi se je budila narodna zavest.

V novembru 1899, leta je bila slavnostna predstava »Dolenjskega Sokola« v Narodnem domu v čast odhajajočemu okr. glavarju J. Eklju, ki je bil vedno zelo naklonjen narodnim društvom; govoril je dr. Prevec. — Največ zaslug za gledališke predstave je imel prof. Vrhovec, rojen Ljubljancan.

15. VIII. 1891 je obhajalo gasilsko dru-štvo 15-letnico obstoja s sodelovanjem Do-lenjskega Sokola in s popoldanskim izletom v Zunkovo hosto.

22. VII. 1893, leta je priredilo Dolenjsko pevske društvo večer pri Tučku (zda) v dr. Vasičevi hiši) s pevovodjem Ign. Hladnikom.

Decembra 1893 je ustanovilo Dol. pev-sko društvo na predlog O. Skaleta tambu-raški orkester, ki je prvič nastopil 31. III. 1894, pri pomladanskem koncertu v Narodnem domu.

Aprila 1894 je bil koncert s petjem, tam-buraškim zborom, z glasbo in igro »Stemphar mlajša v korist pogorelcem na Zajčjem vrbu.

7. avgusta 1894 je bila velika skupščina Društva sv. Cirila in Metoda v Novem me-stu, ki se je udeležilo okoli 300 oseb. Na postaji je bil slavnostni sprejem gostov po mestnem zastopniku župana Perku. Zbo-rovanje je bilo v veliki dvorani Narodnega doma, Popoldne obisk kmetijske šole, zvečer koncert pri Brunerju. Udeležba je bila ogromna. Zborovanja in obeda se je udele-žil tudi okrajni glavar pl. Vestenec... V novomeškem podružničnem odboru društva so bili: Krajec, predsednik; Skale, tajnik in Rozman, blagajnik.

Spomini na partizansko Dolenjsko:

Kako smo obveščali Italijane

Vsako, ki je sodeloval v našem odpor-niškem gibanju ali pa je vsaj kolikor toliko redno zasledoval našo propagando v letih vojne, je kmalu spoznal, da je temeljila vsa naša propaganda na resnici. Samo taka propa-ganda je imela in ima trajno vrednost in ne more razočarati tega, komur je name-njena. Stevilni načini propagande med vojno so našim ljudem še dobro v spominu. Manj znani so načini, s katerimi smo slabili vo-jesko silo okupatorja, zato o teh nekaj spom-inov.

V kolikor so preprosti italijanski vojaki prišli v stik z našim prebivalstvom izven postojank — večini pa tudi v samih posto-jankah, smo videli, da o svetovnem polo-žaju nimajo pojma. Njihova komanda jim je spretno prikrivala vse poraze, ki jih je doživljala na drugih bojiščih, zlasti izgube v Afriki, pravtako pa je molčala seveda tudi o porazih hitlerjevskih armad. Med italijanskimi vojaki je bilo precej nepisme-nih ljudi, kar je komanda spretno izrab-ljala za prikrivanje resnice.

Neobveščenost italijanskih vojakov je vzela na muho naša propaganda. Kako do-staviti italijanskim vojakom pisano resnico v obliki literature v njihove postojanke? Tuintam je vzela kakšna aktivistka, ki je šla s pretezo opravkov v italijanske posto-janke, s seboj tudi literaturo v italijanski-veni, vendar je bilo to premalo in dostikrat pre-več tvegano. Več naših dobrih sveže je šlo zaradi tega v internacijo ali pa v zapore. Treba je bilo izkoristiti izpade Italijanov iz postojank, v kolikor pa jih niso delali sami, jih je bilo treba k temu izzvati.

Iz postojanke v Vimolju (v Poljanski dolini ob Kolpi) so imeli Italijani telefon-sko zvezo s postojankama v Predgradu in Starem trgu. Dve žici sta viseli na zaslihan drogovi ob glavni cesti. Menda ni šel nihče od nas nikdar čez cesto, da ne bi porezal vsaj nekaj desetnih metrov te žice. V baraki smo jo uporabljali za razsvetljavo. Izolacija na žici je, prižgana na enem koncu, prav dobro in počasi gorela. Prerezana žica je bila slaba točka italijanske posadke in to smo izrabili v propagandne namene.

26. oktobra 1896 so priredili slovenski akademiki veselico s koncertom, gledališko igro in plesom. Dobiček je bil namenjen društvu akademikov na Dunaju in v Građu.

18. XI. 1896 je bila slavnostna akademija v Narodnem domu ob priliki 150-letnice, odkar je cesarica Marija Terezija ustanovi-la novomeško gimnazijo (1746. leta).

20. XI. 1899 je priredila Mestna godba v Narodnem domu koncert za dijaško pod-porno društvo in za pogorelce v Drašči vasi.

15. VII. 1900 je bila proslava 25-letnice razvilita zastave novomeške meščanske garde.

7. oktobra 1900 so priredile novomeške gospodične gledališko predstavo, žive slike in koncert za Prešernov spomenik.

8. marca 1902 je priredila gimnazija koncert in dramsko predstavo v korist dij, podp. društva — režiral prof. Wester.

5. IV. 1902 je priredila »Glasbena Ma-tica« v Novem mestu koncert šole v korist revnim učencem. Sodelovalo Dol. pevsko društvo (Hladnik).

14. III. 1903 je priredila ženska podruž-nica Društva sv. Cirila in Metoda igro »Cvrček«.

3. oktobra 1903 je priredila gledal. umet-nica Zofija Borštnikova-Zvonarjeva v Na-rodnem domu dramaturški govorniški večer. (Se nadaljuje.)

janek, ker smo vedeli, da svojih postojank oz. streh nad glavo Lahji ne bodo zažigali.

V Vimolju je bila nekakšna počitniška postojanka, kamor so prihajale najboljše fašistične edince na oddihe po svojem krvavem delu. Postojanka je bila okrog in okrog utrjena z močnimi bunkerji, zavarovana pa z dvojno žico in minkskim poljem. V vasi ni bilo dovolj vode za vso vojsko in konje — zato smo tudi to izkoristili.

Ker je bila vas na čistini — za to so skrbeli Italijani sami, ker so posekali do zadržnega vse sadno in drugo drveje — smo podnevi od daleč opazovali vsako njihovo gibanje. Dopoldne okoli 9. ure so gonili na-pajat konje v napajališče med Vimoljem in Cepljami. Tam smo jim poneli nastavili letake, časopise in drugo literaturo. Z bliž-njega hraba sem naslednje dopoldne z daljnogledom opazoval učinek naše akcije. Skupina vojakov je okoli pol desete ure prignala nekaj konj iz postojanke na napa-jališče. Ob vodi so takoj poskakali s konj in pobirali letake, jih v gruči braji ali pa samo ogledovali od vseh strani pobrane pa-pirje. Naglo so spet zajahali in oddirjali v postojanko. Kmalu je bila v postojanki »uzbuna«. Zbor za nevarnost, nato pa se je zvila iz vasi dolga kolona oboroženih voja-kov in se od dveh strani približevala »ne-vagnemu« mestu. Napajališče so obkročili od vseh strani in se med besnim strelja-njem po trebih plazili do vode. Kar je ostalo prej konjarjem, so zdaj pobrali se vojaki.

Cez dva dni nam je javila obveščevalna služba iz postojanke o posledicah naše ak-cije. Po ofenzivi je komandant odredil zbor vseh, ki so sodelovali pri nevarnem delu. Osebo je vsakemu vojaku in podoficirju preiskal žepa in pri treh ali štirih našel nevarne papirje. Vsakega je kofufotal in obrazil. Kaj se je zgodilo s temi vojaki potem, nismo zvedeli.

V Pregradu je bila italijanska in belo-gardistična postojanka. Pastirji iz te vasi so kot običajno gonili živino na pašo k tako imenovanemu Relevemu kalu in Lipju. Tudi to živino smo izkoristili v propa-gandne namene. Na pašo smo ujeli Majer-letovega — ali po domače Pikečega — šimeljna (konja sivca). Na čelo smo mu naslikali veliko rdečo peterokrako zvezdo, grivo zavezali nazaj, da je bila zvezda še bolj vidna, na vrat pa smo mu navezali z italijansko telefonsko žico italijanske in slo-venske partizanske letake ter ga pognali v vas. Se dolgo potem se je konja držalo ime »komunistični kurir«. Peter Romanič

Okrožni plenum OF v letu 1942

Bilo je lepe zimske nedelje v začetku januarja 1942, leta, ko smo se v Dobrničju pripravljali, da gremo na sestanek Fronte v malo vasico Kal, oddaljeno uro hoda od Dobrnice proti Mirni peči. Da bo sestanek važen, nam je bilo znano, ker smo vedeli, da bodo prišli tja tudi tovaršji iz Novega mesta, Mirne peči in Trebnjega, seveda pa tudi partizani s Frate. Z veseljem sem se pripravljala na ta sestanek, saj je bilo moje skrivališče za literaturo že prazno. Litera-turo smo sicer redno dobivali, vendar se je manjšala zaloga po pridnosti razpečevalcev. V poletju 1941 so literaturo stalno vozili s kolesi najprej Novomeščani, nato pa Oj-stričev in Povšetov Jože iz Mirne peči. V začetku sem bila huda na te mlade akti-viste, ki so spravevali za bratom.

»Kje je Jože, ali: kje je Ludvik?« No, pa to je bilo poletje 1941. Spomladi leta 1942, pa sem postala član rajonskega odbora in sem odgovarjala za agitacijo in propagando ter je to postalo moje delo.

Iz Dobrnice nas je šlo na prvi okrožni plenum pet: Kotarjev Jože, Prebittkova Sta-na, Kajžerjev Jože-Vladimir, brat Ludvik in jaz. Na Kalu smo se dobili v gostilni še s tovaršji iz ostalih krajev, zadnja sta prišla s Frate brat Jože-Silvo in Efenka. Tovaris iz Novega mesta je začel plenum. Govoril je o prvi temeljni točki Osvobodilne fronte, Kar zagledamo italijanske karabinerje v spremstvu domačih orožnikov, ki so kora-kali s ceste proti gostilni, Brez legitimacije je bil samo brat Jože, ki je bil legatice od julija 1941. Efenka pa je še imel legitima-cijo.

Karabinerji so nas pozdravili z »Legi-timacije!« Hitro je nastala potrebna gneča in za hrbi aktivistov jo je popihal Jože-Silvo skozi vrata v bližnji gozd. Karabi-nerji se dolgo niso pobrali iz gostilniške sobe, končno pa je uspelo Mari Rupenovi, da jih je odvedla v drugo sobo, a bilo je že prepozno, da bi se plenum takrat naca-ljeval. Slakova Francka

Kulturno življenje v Novem mestu

Navzlic raznim tožbam in kritikam pri-znajmo odkrito, da ima kulturno življenje v Novem mestu velik razmah in da uspešno opravlja svoje plemenito poslanstvo, ki je kratko povedano, dvoje:

1. vzgajanje človeka za sprejemanje in doživljanje kulturnih vrednot; 2. posredo-vanje teh vrednot (gledališče, koncerti, petje, predavanja itd.). In priznajmo tudi, da je novomeško občinstvo res kulturno izobraženo in zavedno, o čemer najbolj pričajo obiski kulturnih prireditelj. Ko se zadnjič književniki iz Ljubljane obiskali Novo mesto, so bili presenečeni nad boga-tim obiskom in nad — discipliniranostjo poslusalcev. Prav tako je bil marsikdo od drugod presenečen nad obiskom, predavanj ljudske univerze, kakor bi bil tudi ob šte-vilu obiskovalcev drugih kulturnih prire-ditev.

Pomislimo moramo, da Novo mesto ni bogve kako veliko in da je v primeri z več-jiimi mesti njegovo kulturno življenje in izživljanje na kar dostojni višini. To je bilo treba poudariti v brk tistim, ki venomer samo godejo in tarnajo, kaj bi lahko vse bilo, pa ni, in tako daje, kot da je vse Novo mesto en sam kulturni zavod, vsi god-beniki, igralci in pevci pa imajo za sabo ne vem kake akademije in konservatorije. V taki primerjavi se stvar pokaže kajpak revna, drugo pa je, če naše kulturno živ-ljenje pretehtamo s stališča drugačnih pogo-jev in provincijskega mesta. In če se najde celo možak, ki iz užaljenega samoljubja vrže »duhovito« trazo, da je bila na primer, ljudska univerza samo »Studentovski teater«

(pri tem je celo sam kulturni delavec), je to pač klavirno za njegovo kulturno pojmo-vanje, ne pa za kulturno delo in poslan-stvo ljudske univerze v Novem mestu in njenih številnih obiskovalcev, ki to duhovitost, pa naj bodo odrasli ali dijaki, možu mirno zataknejo za kloboč.

Ta ali oni sodi o novomeškem kulturnem življenju tudi samo glede na uspešno delo SKUD »Dušana Jereba«. Res, da je to naša osrednja kulturno-prosvetna organizacija, ki ima svoj dober orkester (zda) je osnovata tudi godba na pihala), moški pevski zbor, knjižnica, in ki vodi novomeško gledališče. Tudi velja, da so njene prireditve umetniško kvalitetne (večjih bolj, večjih manj, vedno pa na dostojni višini in z občutkom kulturne odgovornosti). Toda tudi izven te osrednje organizacije polje kulturno življe-nje: KUD na gimnaziji, pevski zbor učite-ljišča in pevski zbor pionirjev, lepo razvi-ajoči se pevski zbori v nekaterih ustanovah in podjetjih, igralski krožek v tovarni Igrač, na Grmu, nastopi Glasbene šole, prireditve pri »Pionirju«, razne proslave, vneto delo kulturno-umetniškega društva v Smi-helu (ki ga lahko štejemo skoraj za pred-mestje Novega mesta, razna gostovanja od drugod in tako dalje.

Skratka: Novo mesto v kulturi krepko živi in dina.

Kar trenutno najbolj potrebujemo in za kar se je treba z vso silo zavzeti, je osred-nji pevski zbor, ki ga zdaj sploh ni, dasi se je bil pred časom že kar lepo razvil. Treba je poživiti igralsko družino SKUD »Dušana Jereba«, pritegniti novih članov.

ker je sedanjí kader premajhen, kratkoma-lo poseči v globino in širino ter na sedanjih, že utrjenih temeljih dvignati in bogatiti hram kulturnega življenja v dolenjski prestolnici. Premalo je, kot imajo nekateri navado.

Velike Lašče se pripravljajo na proslavo 400-letnice slovenske knjige

Letos poteka 400 let, odkar sta bili ti-skani prvi slovenski knjigi Abecednik in Katekizem, ki predstavljata za nas Slovence prve začetke kulturnega življenja. Prinesel jih je burni čas reformacije. Ni torej slu-čajno, da se je prav ta čas, ko je tlela revo-lucionarna misel pod pepelom s silo zatrtih kmečkih uporov, pojavil Primož Trubar. To je bil čas, ko je človek iskal poti, da se reši spon srednjeveške zaostalosti, duhov-nega suženjstva in brezobzirnega izkori-ščenja.

Primož Trubar, pisec prvih slovenskih knjig, se je rodil na Rašici pri Velikih Laščah. Zato so se Laščani odločili, da bodo praznovali 400-letnico slovenske knjige v Trubarjevem kraju. Ustanovili so priprav-ljalni odbor in začeli pripravljati vse po-trebno za proslavo. Ker pa ne bo proslava le krajevne ali okrajne, temveč »veslo-venskega značaja, sodelujejo pri pripravah tudi OLO Grosuplje in Ljudska prosveta Slovenije.

Proslava bo 9. septembra t. l. Začetek proslave bo na Rašici, kjer bodo odkrili Trubarjev spomenik. Ostali del proslave bo v Velikih Laščah, kjer bodo nastopili mta-dinski pevski zbori, folklorne skupine, godbe itd. iz vse republike. Zvečer bo pred-stava »Tugomerja« na prostem, ki ga bo

da sedeš na lovorike pa se potkaš: Kaj sem naredil! Treba se je vprašati tudi v seda-njku: Kaj delam? Kajti življenje teče in zahteva nenehno delo in prizadevanje. In če nato koga potisne ob stran, kdo je kriv?

priredilo domače prosvetno društvo. Poleg tega bo odprta velika razstava slovenske knjige v Ljubljani, manjša pa v Velikih Laščah.

Laščani bodo do proslave dogradili za-družni dom, ki bo eden največjih, oder pa najmodernejši v Sloveniji. Obnovili bodo šolo, bivaš sodnjo in silos, privatniki pa bodo uredili svoje hiše. V načrtu je tudi tlakovanje ceste in obnovitev železniške postaje, za kar bi morali nositi glavno breme cesna uprava in železniška direk-cija.

Zadnji čas se je delo zelo poživilo. Pred kratkim so sklicali skupen sestanek z odborom vseh množičnih organizacij in ustanovili komisijo, ki bo vodila prostovoljno delo. Vse organizacije bodo imele s svojim član-stvom sestanke, da se pogovorijo o delu. Mladina je že sprejela obvezo za 1500 ur prostovoljnega dela.

Proslava 400-letnice slovenske knjige bo v okraju, ki je dal dosejaj največ književ-nikov. Poleg Trubarja so se rodili v okraju Grosuplje Stritar, Levstik, Jurčič, Jaklič in v Ameriki žveči Louis Adamič. To daje poseben poudarek kraju, kjer bo velika proslava. R. M.

Še o fizikulturi na Dolenjskem

V 7. številki »Dolenjskega lista« smo letos v februarju govorili o nekaterih napakah in nepravilnih odnosih do fizikulture v nekaterih dolenjskih okrajih. Ugotovili smo, da na važno konferenco, na kateri naj bi se osnoval okrožni odbor za fizikulturo za vso Dolenjsko s sedežem v Novem mestu, zastopnikov okrajev **Trebnje in Crnomelj ni bilo**, čeprav je bila seja sklicana že drugič.

Upali smo, da bodo okrajni forumi razumeli naš članek, poleg tega pa so potem člani pripravljalnega, iniciativnega odbora osebno obiskali odgovorne tovaršne in okrajnih vodstvih in jih seznanili z načrtom, da se tudi na Dolenjskem čimprej osnuje Okrožni telovadni odbor, kakršni že poslujejo v vseh ostalih predelih Slovenije. Vendar pa je bilo tudi to ponovno prizadevanje zaman. Dne 6. maja je bila v Novem mestu že tretjič sklicana skupščina delegatov telovadnih društev dolenjskih okrajev, toda namesto 40 delegatov je prišlo vsega samo 15 delegatov: 3 so bili iz okraja Trebnje, 12 iz novomeškega okraja. Prispele je tudi delegat TZS iz Ljubljane in smo skupno ugotovili, da telovadba na Dolenjskem res še spi. Cudili smo se, da je ponovno manjkal zastopnik **Bele krajine**, kjer se je po vojni fizikultura že lepo razvila. Kje so ostali njihovi zastopniki, čeprav so obljubili, da bodo prišli?

Kje so vzroki za tako malomarnost in brezbrilnost? Da se ne bi fizikulturno delovanje divje razvijalo ali šlo celo mimo nas,

smo sklenili na zadnjem sestanku, da dose-danji pripravljalni odbor vendarle začne takoj z delom. Vanj sta vstopila še dva člana iz Trebnjega. Pogovorili smo se takoj o prvih naloga, kako bo s Titovo štafeto, s sezijo let-nih telovadnih nastopov, o predelavi vaj in razširitvi mreže telovadnih društev na Do-lenjskem.

Pa še tole: Zadnjič smo gajali v našem listu slabo delo OTO v **Trebnjem**, kjer pa se je stanje precej popravilo. V samem Trebnjem več oddelkov redno dela, nastopili so že na proslavi OF, uredili so si telovadnico in mislijo na poletno dobo. Društvo na Mirni pridno in redno dela, slabše pa je v **St. Ru-pertu, Mokronogu in Krmelju**.

V novomeškem okraju je delovno TD No-vo mesto, ki ima redno telovadbo, dobro dela tudi Smihel, ki pa se bori za prostore, nekaj giblje tudi **St. Peter**, vendar premalo, najslabši društvi v okraju pa sta v **Smarjeti in v Dolenjskih Toplicah**. Tudi iz **Stopič, Zu-žemberka, Mirne peči in St. Jerneja** ni v zadnjem času nobenih vesti o telovadnem prizadevanju.

V Beli krajini se je telovadba takoj po vojni lepo razvila v Crnomlju, Metliki, Kani-žarici, Starem trgu in Semiču — a danes, vse pusto in prazno. V Metliki sicer nekoliko telovadijo, ni pa od njih nobenega glasu, morda tudi še kje drugje, pa po molku tega ne moreš sklepati.

V telovadnice, zbor! Učo.

Lahkoatletski miting Krke

27. maja je športno društvo Krka na čast rojstnega dneva maršala Tita priredilo prvi letošnji lahkoatletski miting, na katerem je sodelovalo blizu 40 atletov. Miting je bil pri-prava za začetek republiškega tekmovanja. Doseženi so bili povprečni rezultati z izje-mami skoka v daljino — Vinko Rodič 6,01 m, meta diska — Luka Dolenc 37,50 m in rezultat Anice Jenič v teku na 800 m (2:45). Tekmo-valcem se je poznalo, da jim manjka rednega treninga, čeprav imajo mnogi pogoje, da bi postali dobri lahkoatleti. — Organizacija tekmovanja je bila odlična, kar je novost za Novo mesto. Tekmovanje, ki je bilo na sta-dionu v Kandiji, je vodil profesor Jože Glonar.

Posamezni rezultati:
60 m (ženske): Vogrinc Marija 8,8 sek.,
Cavlovčič Mira (9,1), Lončarič Ela (9,2).
100 m moški: Kordiš Anton — 12,7 sek.,
Rodič Vinko 12,8 sek., Rodič Ludvik 12,9 sekunde.
400 m moški: Krhin Miha 59,0 sek., Blat-nik Vinko 60,0 sek.
800 m moški: Dokl Slavko 2:27,5, Tratnik Ignac 2:28,3.
800 m ženske: Jenič Anica 2:45, Krevs Štefka 2:50, Zamida Marta 3:01.
Kopje — člani: Cerne Milan (izven) 45,00, Robert Romih 39,00 m.

STRELCI, NA PLANI

Za strelski šport je bilo v novomeškem okraju vedno veliko zanimanje. Zal da smo v zadnjem času ta lepši šport precej zanema-rili. V letu 1949 je bilo sicer organiziranih šest strelskih drušin s približno 300 člani, vendar do prave razgibanosti ni prišlo. Neko-liko krivde za tako stanje je v tem, da ni bilo okrajnega vodstva, ki bi dajalo pobude in pomoč strelskim družinam.

Na pobudo okrajnega odbora Zveze borcev je bil te dni izvoljen okrajni iniciativni odbor strelskih drušin, ki je prevzel nalogo, da spravi k življenju že postavljene strelske družine in organizira nove povesod, kjer so podani pogoji; Povesod, kjer so že bile do se-daj strelske družine, pa tudi drugod — zlasti na sedežih krajevnih organizacij Zveze bor-cev — bodo te dni postavljeni iniciativni od-bori za strelske družine. Ti odbori bodo vpi-

sovali članstvo in z njegovo pomočjo uredili strelšišča ter vodili družine do obnove zborov. Vabimo vse člane Zveze borcev, lovce, obveznike predvojaške vzgoje in tudi vse ostale, ki imajo veselje do streljanja, da se v polnem številu vključijo v to lepo in ko-risno organizacijo. Puške in naboji so na razpolago. P.

MALI OGLASI

Note za klavir od domačih in tujih skla-dateljcev za različno lahko glasbo proda Jože Smalcelj, Predgrad 53; pošta Stari trg ob Kolpi.

Pisalni stroj kupimo, Ponudbe z navedbo cene, znamke stroja in vzorec pisave poslati na upravo »Dolenjskega lista«.

Najboljši pri »PIONIRJU« so prejeli nagrade

Zelo rado se dogodi, da ta ali ona usta-nova, sindikalna podružnica ali podjetje razpiše tekmovanje o tem in onem. Nekaj časa se vodi evidenca, polagoma pa vse ne-kam zvođeni in na koncu tekmovanja se pravzaprav ne ve, kdo je zmagal.

Pri splošnem gradbenem podjetju »PIONIR« ni tako; pri njih je tekmovanje stalen na-čin dela, zato vodijo točno evidenco in na koncu vsakega tekmovanja razdelijo naj-boljšim nagrade.

V tekmovanju za počastitev 1. maja je najboljše gradbišče v Crnomlju prejelo na-grado 5000 din, drugo nagrado pa kovinarska delavnica Novo mesto v znesku 3000 din. V trimesečnem tekmovanju, ki se je končalo 1. maja, si je Tomšetova tesarska brigada priborila naslov udarne brigade in 4000 din nagrade, Stjepanova težaška brigada nastov zaslužne brigade in 3000 din. Urhova težaška brigada pa naslov pohvalna brigada in 2000 din. Poleg teh si je v mesecu aprilu pri-brigada pa naslov pohvaljena brigada in 2000 nagrade brigada Mesarići v Kočevju, grad-bišče Senovo naslov najboljše gradbišča

v tem mesecu in 4000 din nagrade, med stranskimi obrati mizarska delavnica v Novem mestu naslov najboljše obrata in 2000 din nagrade, sektor Crnomelj pa naslov najboljše sektorja.

Nič ni bolj naravnega kot to, da grad-bišča, skupine in posamezniki pri »Pionirju« navdušeno tekmujejo, saj vedo, da imata vodstvo podjetja in sindikalna podružnica točno evidenco o tistih, ki si največ prizadevajo, da bodo letne obveze predčasno izvršene. P.

Premalo in preveč . . .

V Bršljinu imajo, kot kaže, preveč orne zemlje. To sodimo po tem, da Windišarjeva njiva, ki jo ima v najemu železniška menza, do konca maja še ni bila vsa preorana in obde-lana. Če menza morda ne potrebuje zemlje in zelenjave (kar spet sodimo po tem, da je tudi preorana zemlja slabo obdelana), naj bi jo odstopila takim, ki bi jo z veseljem obde-lali. Nekateri celo pripovedujejo, da kupuje menza solato . . .

Teden odpadkov za »ODPAD«

Odvček bi bilo še pisati o pomenu zbiranja in predelovanja odpadkov, ki jih tako nujno potrebuje razvijajoča se industrija.

Kje jih bomo nabirali? Povesod, kjerkoli se nahajajo: na podstrešjih, po dvoriščih, ob cestah, na smetiščih — če smo bili tako ne-rodni in smo jih dostej tja nosili ali vozili — v skladiščih in šupah, skratka povesod, kjer leži neuporabno staro železo, star papir, ko-sti, cunje, stare kovine, črepinje stekla in odpadki gume.

Kam jih bomo oddajali? Na vaseh so zbir-ni centri v vseh kmetijskih zadrugah, v me-stih pri skladiščih »Odpada«. V posameznih hišah pripravimo odpadke, zbrane posebej, da jih bodo odpeljali pionirji ali mladinci v »Odpadovau skladišča. Koliko je še navlake po podstrešjih, smo videli n. pr. ob bombar-diranju v pretekli vojni, ko so bile strehe odkrite! Star papir in drugi odpadki pred-stavljajo marsikje nevarnot za požar, zato v Tednu zbiranja odpadkov z njimi k »Od-padua«!

Malo več življenja pa naj pokaže tudi vod-stvo novomeškega »Odpada«! Okrajni štab pri OO OF sam ne bo mogel opraviti vsega,

Kronika nesreč

Stane Grandžič, strgarski vajenec v novomeški kurilnici, je 17. maja našej doma med starim železom vojaški naboj, ki mu je eksplodiral v roki in ga poškodoval.

Zore Anton, posestnik na Lopati 11, KLO Seia-Hinje, je 14. maja pašel na travniku konda, Nenadoma sta ga napadla brata Karel in Ciril Zore s samokresom in nožem. Ker se samokres ni sprožil, se je Antonu Zoretu posrečilo, da je zbežal, na begu pa se je spotaknil in padel. Karel Zore, ki je tekel za njim, ga je obstrelil v glavo in v levo roko.

20. maja sta se Miha Brajer in Ratae; Pavlin, posestnika iz Sv. Stefana št. 8, vo-zila z motorjem iz Gradišča proti Trebnje-mu. Med potjo sta zadela v voz in se poško-dovala na nogah.

Smrtna nesreča s petrolejem. O nevarnih opeklinah zaradi vžganega bencina ali pe-troleja smo že večkrat poročali, kaže pa, da nekaterih te nevarnosti ne naučijo prav ničesar. 19. maja je Marija Konda, žena vratarja crnomeljske tovarne učil, hotela pogreti mleko za otroka. Na štedilniku je imela drva, ki jih je polila s petrolejem; pri tem pa se je polila sama in se hudo poškodovala po celem telesu. Zaradi težkih opeklin je 20. maja umrla.

ZGODOVINA GRADAŠKEGA GRADU

Gradac je Belokranjecem že dalj časa znan po svoji zavednosti, naprednosti in po stalno naraščajoči kulturno-prosvetni in politični dejavnosti, ki bi v zadnjem času lahko služila marsikateri belokranjski vasi za vzgled. — Marsikaterih Belokranjca, pa tudi ljubitelja zgodovinskih zanimivosti bo verjetno zani-mala kratka zgodovina Gradaca, kakor tudi gradšaškega gradu, okrog katerega se domača vasica, v ponos domačinov, vedno bolj in bolj razvija.

Grad v Gradacu je bil zgrajen v 14. sto-letju. V začetku je bila postavljena samo prva visoka stavba, ki je še danes po svoji oblikovitosti res najbolj podobna gradu. Zgrajen je bil na kraju, kjer še danes stoji, vendar s to razliko, da so grajske stavbe ob-segale takrat pristavo in grad s stolpom, pred katerim je bil pridvižni most. Se danes je pred vhodom v grad globok jarek, preko katerega vodi mostič na mestu, kjer je bil včasih pridvižni grajski most. V časih turških vpadov v slovenske pokrajine so se pre-bivalci Gradaca in okoliških vasi zatekali v grad.

Prvi lastniki gradu so bili baroni von Grätzl, odtod tudi kasnejše ime za vas Gradac. Prvotno je ležala vas na drugem mestu kakor danes, baje na takozvanih »Njivah«. Ko pa je vas pogorela, so si prebivalci po-stavili hišice ob reki Lahinji, ki teče skoraj v obliki kroga okrog in okrog gradu.

Pred približno 300 leti so postali lastniki gradu baroni Gušiči. Zadnji baron Gušič počiva v grobnici na grajskem vrtu oziroma, kakor se domačini rajš izražajo, v parku.

Umrli je pred približno 130 leti pri nekem graščaku v Novem mestu. Odtod ga je peš preko Gorjanecv preneslo 18 njegovih hlap-cev v leseni krti v gradšaško grobnico, kjer so ga položili k počitku. Krsta je v velikem kamnitem sarkofagu, ki še danes stoji na istem mestu, ki pa so ga žal že nekajkrat med zadnjo vojno, pa tudi že po vojni, s silo od-pirali razni neodgovorni ljudje. V oporoki je poslednji baron Gušič določil, da se ob nje-govi smrti hkrati ustrelita tudi njegov jahalni konj in pes. To se je tudi zgodilo; konj je bil nato zakopan na levi strani pred grobnico, pes pa na desni. Zgodovinska kronika pa po-roča tudi o veliki tragediji, ki jo je povzročil poslednji baron Gušič. V Tropinku, gozdiču preko Lahinje, kjer je danes drevesnica, v tretjem oddelku na desni, je zakopana nje-gova 14-letna hči, katero je sam vrgel z naj-višjega grajskega balkona na skalnate čeri, ki so bile tedaj pod gradom na bregu Lahin-je. Le lesen križ je nekaj časa krasil njen grob, vendar pa tudi tega že zdavnaj ni več.

Gušičevi nasledniki so grad prodali. Kupil ga je vitez Freiherr von Friedau. Ta je dal sezidati l. 1850 v Tropinku, na mestu, kjer stoji danes vodnjak s talno vodo, veliko železovolivarno. V njo je vložil 3 milijone forin-tov. Vsi moški iz Gradaca in bližnje okolice so bili uslužbeni v tej železovolivarni. Seveda so bili prvi delavci-strokovnjaki v tovarni nemškega pokolenja, ker so jih tuji fevdalci pač poklicali v Gradac in tu kolonizirali. — Gradšaška imena Svajger, Stampohar, Lozar itd. dopuščajo tudi domnevo, da se je v to-varni rekrutiral celo del Kočevjarjev.

Po pripovedovanju starih ljudi pa je vse-kakor resnica, da je železovolivarna razvoj kra-ja samo pospeševala. Tovarna je izdelovala vojni material, posebno za francosko vojsko, kot n. pr. krogle za lahko in srednje težko artilerijo.

Hkrati so bili dozidani ostali deli gradu, to so poslopja, ki so okrog grajskega dvorišča. Pod »tuneloma« levo so bile pisarne, zgoraj pa stanovanja. Dvoriščne stavbe so služile za stanovanja delavcem, poslopja na levi strani, tako imenovana »model-šupa«, pa je slu-žila mizarjem za izdelovanje modelov za tovarno.

Železovolivarna je bila l. 1882 razpuščena. Odkupila jo je »Alpina montanska družba« (»Alpine Montan Gesellschaft«) za 8 milijon-ov goldinarjev z namenom, da bi tovarno konkurenčno uničila. Stroji so bili odpeljani na Nemško in Stajersko, Vozniki so jih vo-zili z vozovi do Zidanega mosta. Hkrati je bil opuščen premogovnik pri Crnomlju (da-našnja Kanizarica), ki je služil dotlej samo potrebam železovolivarne. Razušili so nato celo samo tovarniško poslopje. Gradšaški most, ki je bil porušen v letih narodnoosvobodilne vojne, je bil po razpadu tovarne zgrajen iz tovarniškega materiala in kamena. Tudi ne-kaj gradšaških hiš, kot n. pr. stavba Antona Pezdarca, Julijana Mazzeletta in pod., je bilo sezidanih iz tovarniške opeke, ki so jo dobili predvsem iz razdrte peči. Delavci, ki so v času obratovanja livarne večinoma stanovali v grajskih poslopih, so se po ukinitvi tovarne naselili v pretežni meri v kraju samem in s tem za stalno povečali prebivalstvo Gradaca, ki se zaradi premajhne površine orne zemlje

ni mogel razviti v tipično kmečko naselje, temveč je bil in je še danes izrazito obrtniški kraj.

Po opustitvi železovolivarne je grad pogosto menjal lastnike. Po izvršeni demontaži je grad kupil veleposestnik Grünwald. Takrat je h gradšaškemu gradu spadal še grad Pusti Gra-dec pri Dragatušu.

Naslednji lastnik gradšaškega gradu je po-stal sudetski Nemeo Künel (hlapec), ki je imel grad v posesti 30 let. V času njegovega gospodarjenja pa so začela gospodarska po-slopja razpadati. Uničil je vse dragocene listi-ne in arhiv gradu. Tudi kronika je bila v tem času izgubljena. Opuščena je bila grajska kapelica, prior Učak pa je relikvije in drago-cenosti odnesel v farno cerkev v Podzemelj.

Kasneje sta postala lastnika gradu v bivši Jugoslaviji gradšaški župan Mazzelle in neki žid Benedik. Ded tedanjega župana Mazzel-leta je prišel v Gradac s Kočevskega.

Od njiju je kupil grad in vso grajsko ve-leposestvo lesnj veleindustrijalec Anton Su-tej, glavni delničar družbe »Sumograd«. Ta je bil po končani zadnji vojni z agrarno refor-mo razlaščen, posestvo z gradom vred pa je prešlo v sklop ljudskega premoženja, s katerim je upravljal gradšaški krajevni ljudski odbor. — Ker so nekateri ljudje besedo »ljud-sko premoženje« smatrali le za nekoliko pre-širok pojem, je ljudska oblast grad in nje-govo posestvo v aprilu leta 1949 izročila v upravo Državnega deškega vzgajališča. Za-vod ima danes v gradu svoje prostore, na posestvu pa ekonomijo, ki se prav lepo raz-vija in nudi gojencem, ki jo obdelujejo, sko-raj vso prehrano. — Jko.